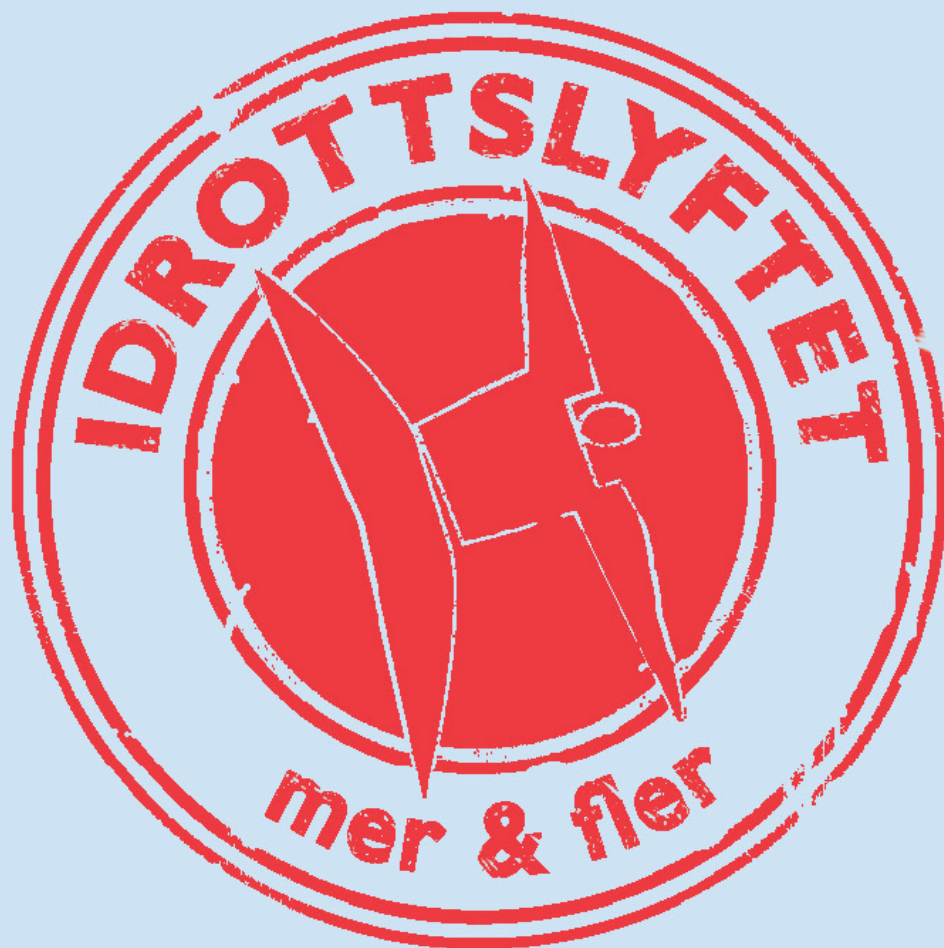

Idrottsledarna och barnkonventionen

Om idrottande barns rättigheter

Information om Idrottslyftets utvärderings- och forskningsinsatser

Genom regeringens satsning, kallad ”Idrottslyftet”, fick den svenska idrottsrörelsen under perioden 2007 – 2011 möjlighet att genomföra den hittills största satsningen någonsin för att utveckla barn- och ungdomsidrotten. Idrottsrörelsen har sammanlagt fått två miljarder kronor för att öppna dörrarna till idrotten för fler barn och ungdomar och utveckla verksamheten, så att de väljer att idrotta längre upp i åldrarna. Arbetet skulle utgå från ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv och genomsyras av riktlinjerna i ”Idrotten vill”.

Självklart är det viktigt att en satsning av denna storleksordning följs upp och utvärderas. Riksidrottsstyrelsen tog därför i ett tidigt skede beslut om en forsknings- och utvärderingsplan, som bestod av följande tre delar:

1. Redovisningar och rapporter

Samtliga specialidrottsförbund, distriktsidrottsförbund och SISU-distrikt har varje år fått lämna in statistiska uppgifter samt en beskrivning av sitt arbete kring Idrottslyftet till RF. Dessa uppgifter har därefter sammanställts av RF och mynnat ut i en rapport som årligen skickats in till regeringen. Dessa rapporter finns att ta del av på följande länk: <http://www.rf.se/Vi-arbetar-med/Politiskafragor/Idrottslyftet/Rapporter/>.

2. Extern utvärdering

Syftet med den externa utvärderingen har varit att på ett så objektivt sätt som möjligt beskriva och diskutera hur idrottsrörelsen uppnått Idrottslyftets mål och syften. Den har pågått löpande under stora delar av satsningen och tagit sin utgångspunkt i förbundens egna mål och strategier och vilka genomslag dessa fått på föreningsnivå. Detta för att bland annat få fram en generell bild av vad valda strategier och metoder resulterat i. Dessa erfarenheter är viktiga att ha med i det fortsatta utvecklingsarbetet.

För att genomföra den externa utvärderingen har RF anlitat sex lärosäten samt två konsultföretag, varav det ena gjort en överläsning av samtliga sju utvärderingar för att finna gemensamma slutsatser.

3. Forskning om barn- och ungdomsidrott

RF och tillhörande förbund har genom en rad tidigare forsknings- och utvärderingsprojekt ökat sin kunskap om hur idrottsverksamheten fungerar. Ytterligare kunskap om idrottens betydelse för både individer och samhälle, som bygger på en väl dokumenterad bild av verkligheten, är viktig.

Som ett led i denna strävan utlyste RF i samarbete med CIF under våren 2009 forskningsmedel till vetenskapliga studier, som skulle ta sin utgångspunkt i frågeställningar med anknytning till idédokumentet ”Idrotten vill” eller till Idrottslyftets mål och syften. 12 forskningsprojekt beviljades medel.

När detta skrivs i mars 2012 är alla utvärderingsrapporter samt 8 av 12 forskningsrapporter klara. Alla färdiga rapporter presenteras på www.rf.se/idrottslyftet. För att det ska synas att rapporterna ingår i Idrottslyftets utvärderings- och forskningsserie har RF valt en enhetlig layout. Några innehållsmässiga och språkliga justeringar har dock inte gjorts, utan detta ansvar har överlämnats till respektive rapportförfattare.

Med förhoppning om att dessa rapporter bidrar till eftertanke och utveckling av er verksamhet!

Erik Strand
Generalsekreterare
Riksidrottsförbundet

Innehåll

Inledning.....	5
Teoretiskt ramverk – idrottsledares dubbla uppdrag	6
Vad är ett barn?	6
Synen på barn – enligt FN:s barnkonvention	7
Tidigare forskning	8
Studiens syfte och frågeställningar	9
Tillvägagångssätt och material	9
Resultat	10
Idrotten vill och barnkonventionen – kända dokument?	10
Idrottande barns rättigheter.....	11
Idrottande barns skyldigheter.....	12
Idrottande barn som väcker känslor.....	14
Idrottande barns rätt till delaktighet	16
Idrott för barnets bästa – men vilket barns bästa?	17
Sammanfattande diskussion	20
Litteraturlista	24

Inledning

Den här rapporten handlar om barns rättigheter i idrott, närmare bestämt om idrottsledares syn på barns rättigheter. Bakgrunden är att Sveriges regering relativt nyligen har beslutat att "All barn- och ungdomsverksamhet som erhåller statligt stöd ska bedrivas ur ett barnrättsperspektiv" (Regeringen, 2008). Ett barnrättsperspektiv tar sin utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter, den så kallade barnkonventionen.

Hur kan det komma sig att regeringen tagit ett sådant beslut? Ett skäl är att Sverige har ratificerat konventionen och därmed är det vår regering som har det yttersta ansvaret för att se till att dess innehåll efterföljs. För drygt tio år sedan beslutades att barnkonventionens intentioner ska beaktas i allt statligt beslutsfattande som rör barn, och sedan dess har stora delar av den statliga förvaltningen också integrerat ett barnrättsperspektiv i sin verksamhet.

Ytterligare ett skäl och ett mer komplext sådant, kan vara att det i media såväl som i vetenskapliga fora med jämna mellanrum rapporteras om att den föreningsdrivna barn- och ungdomsidrotten inte alltid utformas med barnets bästa för ögonen. Att det är barnets bästa som ska beaktas i alla frågor där vuxna bestämmer över barn är en av huvudprinciperna i barnkonventionen. Regeringens beslut kan därför tolkas som en signal till idrottsrörelsen om att idrottande barns rättigheter måste säkerställas bättre.

Hur ser då idrottsrörelsen på barns rättigheter? En enig rörelse, i form av specialidrotts- och distriktsförbund anslutna till Riksidrottsförbundet (RF), var inte sena att reagera på regeringens önskemål. På Riksidrottsstämman 2009 togs beslutet att utformningen av all barn- och ungdomsidrott ska utgå från barnkonventionen, och att så ska föras in i det centrala idéprogrammet Idrotten vill. Skrivelsen inleder nu de riktlinjer och rekommendationer som sedan programmets tillkomst 1995 stipulerar hur idrott ska utformas för barn och unga (Riksidrottsförbundet, 2009). Dessa riktlinjer låg emellertid väl i linje med andemeningen i barnkonventionen redan innan det nya beslutet togs, varför det inte var fråga om

någon större kursändring (Elvin, 2011; Redelius, 2011). Således råder det konsensus mellan idrottsrörelsens officiella hållning och regeringens önskemål. Idrottsrörelsen är dock en självständig folkrörelse och även om Idrotten vill utgör ett styrdokument och kan liknas vid en läroplan, har den ingen bindande funktion. I förordet till dess första upplaga framgår också tydligt att programmet förvisso utgör idrottsrörelsens verksamhetsidé och värdegrund men att det är "på lokal nivå, i idrottens föreningsliv, som idrottsverksamheten får sin slutgiltiga form oavsett vad som beslutas på högre nivå" (Riksidrottsförbundet, 1995).

På ett plan, den övergripande visionära förbundsplanen, råder enighet om att barns idrott ska vara lekfull, att tävlingar främst ska bedrivas på lokal nivå och att resultaten ska tonas ner samt att hänsyn ska tas till barns olika förutsättningar och utvecklingstakt – kort sagt; att barnets bästa ska stå i förgrunden. I den utvärdering som har genomförts av Idrotten vill liksom i den omfattande forskningsgenomgång som gjordes i den statliga idrottsstödsutredningens betänkande, som för övrigt föregick regeringens beslut, framkom emellertid att riktlinjerna i Idrotten vill inte har särskilt stor genomslagskraft på föreningsnivå (Engström, Norberg & Åkesson, 2007; SOU 2008:59). I betänkandet (s. 236) konstateras istället att:

Det råder en tydlig diskrepans mellan idrottsrörelsens vision om den goda barn- och ungdomsidrotten och forskarsamfundets bild av idrottens praktik. Annorlunda uttryckt är det skillnad mellan vad "idrotten vill" och vad den faktiskt gör.

Hur idrott ska utformas för barn och unga verkar det med andra ord finnas olika och delvis motstridiga uppfattningar om. Det är därför angeläget att studera skilda idrottsledares föreställningar om idrottande barn och barns rättigheter samt vilken förståelse ledarna har om vad ett barnrättsperspektiv konkret kan innebära. Det senare torde vara en förutsättning för att perspektivet ska kunna omsättas i den praktiska idrottsverksamheten, vilket också påpekas i regeringens proposition. Idrottsledare är dock inte ensamma om att påverka hur barns och ungdomars idrott ska gestaltas, utan en rad strukturella fak-

torer inverkar också på dess utformning (se t.ex. Redelius, 2002). En utgångspunkt för denna studie är emellertid att idrottsledare har ett särskilt viktigt pedagogiskt uppdrag att på bästa sätt ta hand om de många barn som idrottar i en förening, samt att se till att barnets rättigheter tillvaratas. Ett sådant uppdrag är dock inte idrottsledares enda åtagande.

Teoretiskt ramverk – idrottsledares dubbla uppdrag

Många förväntningar och krav, både uttalade och outtalade, ställs på idrottsledare såväl från samhällets som från idrottsförbunds, föreningsars, föräldrars och även från barns sida. En teoretisk utgångspunkt för studien är att det handlingsutrymme som enskilda ledare har, är beroende av det sociokulturella sammanhang som ledaren ingår i. Med detta menas, enkelt uttryckt, att ledare inte enbart agerar ”efter eget huvud”, utan att deras agerande är betingat av den situation de befinner sig i. I det här fallet utgörs situationen av en idrottslig praktik där det både finns uttalade och outtalade regler för och förväntningar på hur en idrottsledare ska uppträda. En sådan utgångspunkt kan också beskrivas i termer av att:

Mänskliga handlingar är situerade i sociala praktiker. Individerna handlar med utgångspunkt i de egna kunskaperna och erfarenheterna och av vad man medvetet eller omedvetet uppfattar att omgivningen kräver, tillåter eller gör möjligt i en viss verksamhet (Säljö, 2003, s. 128).

Hur en ledare handlar, hur han eller hon utformar och organiserar idrottsverksamheten, är med andra ord påverkat av ledarens egna kunskaper och erfarenheter av idrott men också av hur dessa kunskaper och erfarenheter tas emot av omgivningen. En del av dessa uppmuntras och förstärks sannolikt medan andra måste tonas ner.

Den sociala praktik som barn- och ungdomsidrotten utgör är också betingad av det som Tomas Peterson (2007, 2011) kallar för idrottsledares dubbla uppdrag; dels föreningsfostran, vilket är det uppdrag som kommer

från samhället, dels tävlingsfostran, vilket är idrottens eget uppdrag. Det förra handlar om att utveckla demokratiska tanke- och handlingsformer och att ge barn och ungdomar möjligheter att idrotta och att vara delaktiga i och ta ansvar för sin egen idrottsutövning. I uppdraget ingår att ta hand om alla dem som vill vara med och om att låta var och en utvecklas på sina premisser. Peterson menar att det ytterst är detta uppdrag som motiverar samhällets stöd till idrottsrörelsen, och att det är mot bakgrund av denna fostran som de statliga satsningarna som Handslaget och Idrottslyftet ska ses. Genom att barn och ungdomar får en föreningsfostran uppfylls således en del mål som inte nödvändigtvis handlar om idrott, men som är viktiga ut ett samhälleligt perspektiv.

Det andra uppdraget däremot, tävlingsfostran, handlar om att uppfylla idrottens mål. I denna fostran ingår att lära sig att handskas med vinster och förluster, medtävlare och motståndare samt att förbereda barn och ungdomar för att kunna prestera så bra som möjligt i ett idrottsligt tävlingssammanhang. Målet är med andra ord att bli bra i idrott, och i detta fostransuppdrag ingår att ge alla en grenspecifik utbildning och att utveckla barn och ungdomar till duktiga idrottsutövare.

Även om förenings- och tävlingsfostran inte behöver utesluta varandra, präglas ledaruppdraget av dessa delvis motstridiga mål (jmf även Herrting, 2007 och Eliasson, 2009). I det pedagogiska uppdrag som ledare har, måste de balansera mellan att tillgodose samhällets mål och idrottens mål, och skulle man kunna lägga till – mellan att utforma en idrott där barnets bästa är i förgrunden och en där idrottens mål står i centrum. Vad innebär det då att utgå från barnets bästa? Och vad är egentligen ett barn?

Vad är ett barn?

Att fråga sig vad ett barn är kan tyckas märkligt. Ett barn är väl ett barn, alltså en individ som... ja, som vadå? Frågan är inte så enkel som den kan verka. I Nationalencyklopedin ges skilda definitioner av barn. Ett barn kan både vara en ”icke könsmogen individ” eller ”en

människa som inte vuxit färdigt till kropp och själ” men också ”en som är under någon slags åldersgräns som beror på sammanhanget”. De sätt vi beskriver barn och, inte minst, de egen-skaper och behov vi tillskriver dem, beror alltså på sammanhanget och varierar därmed i tid och rum. Med ett sådant synsätt uppstår en mängd frågor: Vad ses som en god barndom? Vad ska barn få göra och vad ska de skyddas från? Vilken uppgift har barn – och vilket värde har de? Är barndom främst ett för-stadium till vad som komma skall – en period som syftar till att skapa goda vuxna – eller är barndom en period som har ett värde i sig?

Lars Dencik (1997) menar att ingenting är naturligt när det gäller synen på barn och barndom utan i hög grad socialt skapat; exempelvis anses vissa vuxenbeteenden mot barn numera vara kriminella, som för endast en generation sedan ansågs normala. Han påpekar att barn, från att ha varit objekt för auktoritär under-ordning, successivt har blivit föremål för professionell omsorg och pedagogisk utveckling. Lydnad och disciplin som högt prioriterade dygder i barnuppfostran har också kommit att ersättas av ett allt större hänsynstagande till barnets egen vilja och integritet.

Många samhällsvetare menar att vi nu lever i en tid som – oavsett om den benämns postmodern, senmodern eller blott och bart ny – i högre grad än tidigare präglas av mångfald, komplexitet och globalisering liksom av en snabb förändringstakt och en stor osäkerhet över hur livet ska levas – och hur barn ska fostras (Bauman, 1997; Giddens, 1990, Hargreaves, 2000). Denna djupgående förändring har bland annat medfört att det skett och fortlöpande sker en sekularisering från traditionella värderingar och trosförställningar. En utgångspunkt för studien är därför att de senaste decenniernas samhällsförändringar haft en avgörande inverkan på barns uppväxtvillkor, samt att de förändrade uppväxtvillkoren också påverkat synen på barn.

En följd av den nya synen på barnet är att samtidens barndom är en tid fylld av förväntningar och prestationskrav. Typiska vuxenbeteenden som att kontrollera känslor, passa tider och att anpassa sig till grupper har förskjutits ner i åldrarna. Den betydelse som ges barn och

barndomens tid skiftar således och har skiftat genom historien (Se t.ex. Sandin & Halldén, 2003). Hur vi ser på barn är med andra ord både historiskt, kulturellt och socialt konstruerat och därmed beroende av tid och rum.

Synen på barn – enligt FN:s barnkonvention

Gränsen mellan barndom och vuxenliv är också flytande och beror på vilken syn på barn och barndom som dominerar i ett specifikt sammanhang. I det sammanhang som den svenska idrottsrörelsen utgör finns exempelvis inte någon enhetlig uppfattning om när barn eller ungdomar ska betraktas som vuxna, vilket tydliggörs av att åldersgränsen för att räknas som junior eller senior kan skifta mellan olika idrotter. Så även om – eller snarare på grund av – att synen på barn och vad som utmärker ett barn varierar, är FN:s Barnkonvention tänkt att ge en universell definition av vilka rättigheter som borde råda för alla barn i hela världen. Definitionen ska gälla i alla samhällen, oavsett kultur, religion eller andra särdrag, och den handlar om det enskilda barnets rättigheter. I konventionen räknas människor under 18 år som barn (För-enta Nationerna, 1989).

Skiljer sig då barns rättigheter från vuxnas rättigheter – räcker det inte att tillförsäkra alla människor deras mänskliga rättigheter? Barnkonvention har tillkommit för att barn anses vara extra utsatta och därmed i behov av särskild hänsyn. Essensen anses ofta vara de tre ”P” som på engelska står för: ”Protection – Participation”, det vill säga att barn har rätt till:

- Resurser (till exempel hälsa och utbildning).
- Skydd (till exempel mot diskriminering, övergrepp och kränkningar).
- Delaktighet (att få göra sina röster hörda i alla frågor som rör dem).

Konventionens utgångspunkt är alltså inte att barn enbart är passiva och sårbara objekt i behov av beskydd, utan att de tvärtom i högsta grad är aktiva subjekt som kan och vill utöva sina rättigheter.

De principer som anses vara de viktigaste, de så kallade huvudprinciperna, fångas i fyra av konventionens 41 sakartiklar: Artikel 2 slår fast att alla barn har samma rättigheter och lika värde och att ingen får diskrimineras. Artikel 3 anger att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet, (vad som utgör barnets bästa måste dock avgöras i varje enskilt fall). Artikel 6 säger att varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas (såväl fysiskt som psykiskt och socialt). Och, slutligen, artikel 12 som rör barnets rätt att uttrycka sina åsikter och att få dem beaktade i alla frågor som berör barnet, med hänsyn tagen till dess ålder och mognad. De fyra huvudprinciperna ska vara vägledande för tolkningen av de rättigheter som uttrycks i övriga artiklar.

I Barnkonventionen nämns ingenting explicit om idrott. Ändå anser forskare att nästan samtliga 41 sakartiklar har bäring på barns medverkan i idrott (Donnelly, 2008), och flera studier har genomförts där barns idrottsutövning analyseras i relation till principerna i barnkonventionen.

Tidigare forskning

De områden som det internationella idrottsvetenskapliga forskarsamhället främst har uppmärksammat ur ett barnrättsperspektiv handlar om tidig elitsatsning bland barn, barn som idrottsliga handelsvaror, barnarbete samt sexuellt utnyttjande av barn inom idrotten (se t ex Brackenridge, 2006; Donnelly & Petterick, 2004; Grenfell & Rinehart, 2003; Hong, 2006). Dessutom har en omfattande kritisk översikt publicerats där frågan hur barns rättigheter tillgodoses i ungdomsidrotten är i fokus (David, 2005). Barnrättsperspektivet har också behandlats i några svenska publikationer (se t ex Carlsson & Fransson, 2005; Fransson & Carlsson, 2005) samt i antologin För barnets bästa (Centrum för idrottsforskning, 2011:2). Flera av de nämnda studierna är dock inriktade mot tävlingsidrottande äldre barn, varför studier som berör yngre barn och icke elitidrottande barn i en svensk kontext är angelägna. Med undantag för några av studierna finns också få publicerade undersökningar som rör ledarnas syn på barn och deras

rättigheter. Vilken kunskap finns i övrigt om idrottsledare?

Trots att idrottsledare för barn och ungdomar på goda grunder kan anses vara betydelsefulla, kan de inte sägas ha varit föremål för något omfattande nationellt forskningsintresse. En kortfattad genomgång av den svenska forskningen från den senaste tioårsperioden visar dock att viss kunskap finns om ett antal faktorer som berör barn- och ungdomsledare. Inte minst har flera studier initierade av Riksidrottsförbundet bidragit till att kunskapen förbättrats på senare år (se t ex Börjesson & von Essen, 2007; Gerrevall, Carlsson & Nilsson, 2006; Lindgren & Hincic, 2005; Redelius & Thedin Jakobsson, 2007). I andra studier har ledarna inte haft en lika central roll men deras handlande har ändå berörts (se t ex Fundberg, 2003; Trondman, 2005).

Tillsammans med Herttings (2007) och Eliassons (2009) studier får min egen doktorsavhandling, Ledarna och barnidrotten, sägas höra till de mer omfattande i sammanhanget (Redelius, 2002). Föreliggande studie ska ses som en vidareutveckling och delvis som en fördjupning av denna. Både i avhandlingen och i ytterligare en studie riktad specifikt mot unga ledare, ställdes den medvetet öppet formulerade frågan om vad som var 'det bästa' och 'det sämsta' med ledaruppdraget (Redelius, Auberger & Bürger Bäckström; 2004). Många av ledarnas svar handlade om barnen. Samvaron med barnen, att se dem ha roligt och utvecklas ansågs som 'det bästa' i uppdraget. 'Det sämsta' ansågs dock inte sällan också vara barnen – inte barnen per se men barn som ledarna menade ställde till problem: som inte lyssnade, var ointresserade och negativa, klagade, tjatade eller hade "dålig attityd". Mot bakgrund av dessa resultat, som präglas av ledares känsla av otillräcklighet att möta idrottande barns behov och förväntningar, finns det anledning att följa upp och närmare granska olika ledares föreställningar och idéer om idrottande barn, och att göra det utifrån ett barnrättsperspektiv.

Studiens syfte och frågeställningar

Mot bakgrund av rapportens inledande resonemang kan studiens grundvalar sammanfattas i tre utgångspunkter: i) att synen på barn och vad de har för rättigheter liksom hur deras idrott ska utformas är historiskt, socialt och kulturellt konstruerad samt ii) att idrottsledare har ett viktigt pedagogiskt uppdrag att ta emot och ta hand om alla de barn och unga som idrottar i föreningar, och, slutligen, iii) att ledare är sociokulturellt situerade, de befinner sig i ett sammanhang där de behöver balansera mellan det demokratiska samhällsuppdraget, att låta alla vara med, och idrottens uppdrag, att utveckla vinnare. Barnkonventionen utgör den fond mot vilken resultaten tolkas och det är också konventionens definition av barn, alla människor under 18 år, som används i studien.

Syftet är att studera idrottsledares syn på idrottande barns rättigheter, med särskilt fokus på barnets rätt till delaktighet och på att komma i främsta rummet. Centrala frågeställningar handlar om ledarnas syn på:

- Vilka rättigheter och skyldigheter idrottande barn har
- Vad barn kan vara delaktiga i och bestämma över
- Vad det innebär att utgå från barnets bästa, och vilket barns bästa som avses

En förhoppning är att studiens resultat kan användas som underlag för att utforma adekvata utbildningsinsatser för idrottsledare på olika nivåer. En annan är att studien ska utgöra ett bidrag i de strävanden som delas av både staten och idrottsrörelsen; att idrott ska bedrivas ur ett barnrättsperspektiv samt att så många som möjligt ska vilja vara med så länge som möjligt.

Tillvägagångssätt och material

För att öka kunskapen om idrottsledares syn på barns rättigheter i idrott har två olika datainsamlingar genomförts. Den första datainsamlingen består av intervjuer med tolv idrottsledare, åtta män och fyra kvin-

nor. Ledarna är mellan 22 och 52 år och de verkar som tränare för barn och ungdomar i föreningar i Mälardalen och i Stockholmsområdet. De representerar idrotterna badminton, bordtennis, fotboll, gymnastik, ishockey, karate och konstakning. Ett strategiskt urval av ledare har gjorts för att säkerställa att de variationer som kan tänkas förekomma i synsätt är representerade i studien. Ledarna är således verksamma i både lag- och individuella idrotter, och de representerar både bredd- och mer elitinriktade föreningar. Intervjuerna var öppna, halv-strukturerade och flexibla till sina karaktärer, enligt gängse modell för kvalitativt betingade intervjuer (Patton, 2002). De koncentreras kring följande frågeområden: ledarnas föreställningar om hur idrott för barn ska utformas och varför, deras syn på idrottande barns rättigheter och skyldigheter och vad barn tillåts bestämma över i den praktiska idrottsverksamheten, samt ledarnas uppfattning om vad idrott för barnets bästa innebär. Alla intervjuer har spelats in och skrivits ut. De namn som förekommer på enskilda ledare i resultatredovisningen är fingerade.

Den andra formen av empiriskt material som samlats in är enkätsvar från 160 ledare. Av dessa är 111 män (70 procent) och 49 kvinnor (30 procent). Den äldsta ledaren är 64 år och den yngsta 15 år. Medelåldern är 33 år och medianvärdet 35 år. De flesta hade varit ledare i minst fem år, men några gjorde sin första säsong. En ledare svarade att hon varit ledare i 45 år och var femte ledare hade varit ledare i 12 år eller mer. Drygt 80 procent hade svenskt ursprung medan övriga svarade att antingen de själva, en av deras föräldrar eller att båda föräldrarna hade vuxit upp i ett annat land än Sverige. Knappt 40 procent angav att de hade egna barn bland dem de tränar. Åldersspannet på de barn och ungdomar de har hand om varierar från fem år upp till 18 år. Ledarna kommer från 29 olika idrotter¹.

Enkäten besvarades och samlades in på plats i samband med att ledarna deltog på en utbild-

¹ Idrotterna är amerikansk fotboll, armbrytning, badminton, baseboll, basket, bordtennis, boxning, brottning, fotboll, friidrott, fäktning, gymnastik, handboll, handikappidrott, innebandy, ishockey, judo, karate, motocross, orientering, ridsport, rodd, segling, simning, skidor, skolidrott, speedway, taekwondo och tennis.

ning alternativt lyssnade på en föreläsning i SISU Idrottsutbildarnas regi. Insamlingen av enkäter skedde i distrikten Norrbotten, Skåne, Stockholm, Västergötland och Örebro. Enkäten bestod av 15 frågor och den innehöll både fasta och öppna svarsalternativ. Frågorna kretsade runt liknande områden som intervjufrågorna, och ska främst ses som ett komplement till intervjuerna.

Studien har genomförts i enlighet med de forskningsetiska principer som gäller för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning.

Resultat

Studiens syfte är alltså att studera idrottsledares syn på idrottande barns rättigheter, med särskilt fokus på barnets rätt till delaktighet och på att komma i främsta rummet. De frågeställningar som ska behandlas är ledarnas syn på idrottande barns rättigheter och skyldigheter, deras syn på barns inflytande samt vad idrott för barnets bästa innebär och vilket barn som åsytas. I redovisningen varvas resultat från de ledare som besvarade enkäten med resultat från de ledare som deltog i intervjustudien.

Idrotten vill och barnkonventionen – kända dokument?

I den första delen ska vi rikta fokus mot vad ledarna känner till om barnkonventionen och regeringens beslut om att all barn- och ungdomsverksamhet som får stöd måste utgå från ett barnrättsperspektiv. Vi börjar dock på lokal nivå, i ledarens egen förening, för att belysa i vilken grad ledarna har riktlinjer att följa.

I enkäten fick ledarna svara på om deras förening har någon uttalad policy för hur barn- och ungdomsidrott ska bedrivas. Närmare 70 procent svarade att deras förening har en sådan policy och övriga ledare svarade antingen att föreningen inte hade några riktlinjer (14%) eller att de inte kände till om det finns riktlinjer eller ej (16%). De som svarade att deras förening har en policy, ombads också ta ställning till i vilken utsträckning de anser att gällande riktlinjer följs. Merparten av ledarna (cirka 60%) anser att riktlinjerna i stort sett följs. Ungefär var femte svarar att policyn absolut följs men en lika stor andel ledare anser istället att riktlinjerna inte följs i så stor utsträckning.

I idrottsrörelsens gemensamma idédokument Idrotten vill finns övergripande riktlinjer för hur barn- och ungdomsidrott ska bedrivas. Dokumentet är därför ett viktigt styrinstrument. Frågan är vilken kunskap ledarna har om skriften. Drygt hälften (55%) av de som besvarade enkäten, svarade att de inte känner till Idrotten vill. En fjärdedel av ledarna sa att de har hört talas om skriften och tio procent uppgav att de har bläddrat i den. Knappt sju procent, vilket motsvarar elva personer svarade att de har läst Idrotten vill.

Regeringens beslut om att enbart den barn- och ungdomsverksamhet som bedrivs i enlighet med ett barnrättsperspektiv ska erhålla statligt stöd, togs relativt nyligen. Har beslutet ändå nått fram till verksamma idrottsledare? Av de ledare som besvarade enkäten, angav en stor majoritet (80%) att de inte känner till att all barn- och ungdomsverksamhet som erhåller stöd ska utgå från FN:s barnkonvention. I en öppen fråga ombads ledarna ge exempel på vad det kan innebära att utgå från barnkonventionen när man utformar idrott för barn och ungdomar. Drygt 70 procent svarade att de inte visste vad det kan innebära medan resterande andel ledare formulerade olika förslag.

Mot denna bakgrund kan konstateras att merparten av ledarna verkar i en förening där det finns en uttalad policy för hur barn- och ungdomsidrott ska bedrivas, och att ledarnas erfarenhet är att gällande riktlinjer i stort sett följs. Samtidigt visar resultaten också att drygt var tredje (35 %) ledare har uppdrag i en förening där det inte finns uttalade riktlinjer, där ledaren inte känner till dem eller anser att de inte följs.

Idrottsrörelsens idéprogram Idrotten vill är i stort sett okänt. Åtminstone sett till hur många som de facto anger att de läst skriften. Andemeningen kan naturligtvis vara känd bland ledarna. Konstateras kan även att regeringens nya riktlinjer rörande det statliga stödet inte har nått ledarna, och att merparten inte kan ge exempel på vad det kan betyda att ha barnkonventionen som utgångspunkt då idrottsverksamhet för barn och unga ska utformas.

Nu ska de områden som mer direkt rör studiens frågeställningar behandlas, nämligen ledarnas syn på idrottande barns rättigheter

Idrottande barns rättigheter

I enkäten ställdes frågan: Har de barn/ungdomar som du leder några rättigheter? En stor andel ledare (70 procent) svarade att barn har rättigheter och de gav olika exempel på vad dessa kan bestå av. Resterande andel ledare svarade att idrottande barn inte har några rättigheter (10 %) eller åtminstone inte några som de kan komma på (ca 20 procent). Vilka exem-

pel på idrottande barns rättigheter var det då som ledarna gav? En mängd olika svar – ungefär 150 skilda exempel – framkom. I stort kan dessa exempel delas in i sex olika kategorier. De rättigheter som ledarna framhöll handlar om barns rätt:

- att delta
- att bli behandlade väl, respekterade och sedda
- att få säga vad de tycker och bli lyssnade på
- att få utvecklas i sin idrott
- att få bestämma (vissa) träningar och övningar
- att ha utbildade, kunniga och engagerade ledare

Svarsbilderna var dock inte enhetliga utan den kännetecknas istället av stor spridning. Att dessa kategorier går att mejsla ut bland svaren, betyder alltså inte att alla ledare gav exempel på samtliga, eller ens av någon, av ovanstående rättigheter. Rätten att få säga sin åsikt och att bli lyssnad på, som är en viktig princip i barnkonventionen, var en av de vanligast förekommande. Ändå gavs den inte som exempel i mer än ett 20-tal av svaren (som alltså bestod av cirka 150 olika svar). Rätten att bli respekterad och bemött på ett bra sätt när man idrottar tillhör också en kategori svar som förekom i ett 20-tal fall. Annars var det inget av ovanstående kategorier svar som dominerade. Många av svaren var kortfattade och knapphändigt formulerade, vilket inte är så konstigt med tanke på att frågan skulle besvaras skriftligt i en enkät. I ett samtal är en fråga av det slaget lättare att resonera kring och också att följa upp. Låt oss därför vända blicken mot de ledare som intervjuades och se hur de besvarade frågan om idrottande barns rättigheter.

Då frågan ställdes i intervjuerna var det tydligt att många ledare först inte förstod den. En av dem, Kicki som är konståkningsstränare, begrundade frågan länge och sa sedan:

Oj, vad svårt ... [lång paus]. Jag kan ju bara tala om konståkning och där kan jag inte komma på någonting... faktiskt. Näe, har du något förslag eller någon ledtråd?

Andra ledare behövde också fundera en stund, och uttryckte sig sedan lite tveksamt, som om det var något lurigt med frågan: ”Ja... det ska de väl ha... nu är jag inte riktigt säker på var du vill komma?” Att det för många var ovanligt att tänka i termer av att idrottande barn har rättigheter, bekräftades även mot slutet av intervjun. Ledarna ombads då reflektera över om det var något som behandlats i intervjun som de inte tänkt på tidigare. En ledare svarade:

Ja, det här med barns rättigheter ... den hade jag inte ens lagt en tanke på. Jag tror att det lätt blir att man tänker på vad de har för skyldigheter. När du sa rättigheter, då kunde jag inte komma på något. Jag har inte ens funderat kring den frågan alls... faktiskt. Och det tror jag inte bara gäller mig.

Flera är inne på samma spår, så ledaren ovan som inte tror att hon är ensam om att inte ha funderat så mycket över idrottande barns rättigheter, misstar sig inte. En tränare hade dock inga svårigheter med att formulera sig. Bosse, en badmintontränare för tonåringar, svarade snabbt:

Om de har några rättigheter? Ja ... jag tvingar dom aldrig. De är här på egen fri vilja. Jag säger så här: ”Jag kan inte tvinga er och jag vill inte tvinga er. Ni får gå hem precis när ni vill, och så får ni komma tillbaka nästa gång. Jag kommer inte att tvinga er, men jag kommer att driva er till saker. Det är mitt jobb. Jag kommer att driva er till utveckling!”

I ovanstående citat låter det nästan som att barn också har en skyldighet att utvecklas, och frågan är vad ledare anser om barns skyldigheter. Den frågan utgör den andra sidan av myntet och säger indirekt också något om barns rättigheter, vilket vi snart ska se.

Idrottande barns skyldigheter

Både i enkäten och i intervjuerna fick ledarna besvara frågan om idrottande barn har några skyldigheter. När det gäller den frågan redovisas intervjusvaren först. Vi fortsätter därför med Bosse-badmintontränare som citerades ovan. När han talar om barns rättigheter, framhåller han att han aldrig tvingar barn. På

följdfrågan, som handlar om huruvida barn som idrottar har några skyldigheter, återkommer han till frågan om tvång kontra frihet:

Skyldigheterna är att de ska vilja! När de kommer till min träning så måste de vilja vissa saker; de ska vilja driva sin kropp. Det finns inget tvång. Tvånget är att de ska försöka, men det är det enda. Det handlar inte om att de måste lyckas träffa bollen x antal gånger eller någonting sånt [...]. Det finns inget tvång, jag kan inte tvinga dom till någonting. Aldrig... för då skulle föräldrarna bli förbannade på mig, och jag skulle inte gilla det. Men jag kör ju med krav, jag kör med hot, jag kör med... alla de saker som alla ledare gör.

Att döma av ovanstående utsaga handlar barns skyldigheter om att de måste vilja. Enligt Bosse är det viljan att driva sin kropp hårt och viljan att alltid försöka som räknas, och som det enligt honom är barns skyldighet att leva upp till på träningen. Visserligen tvingar ledaren inte fram något – det betonar han många gånger, men att han använder sig av ett auktoritärt ledarskap, där hårda krav och hot ingår, går inte att ta miste på. Gränsen mellan tvång och frihet för barnen framstår här som hårfin. Frågan är vad som händer om barnen, som han ”inte tvingar till något”, inte gör som ledaren vill. Han svarar på det senare i intervjun när han berättar om nivågruppering och hur han delar in grupper. Vad händer om barnen inte tar i tillräckligt?

Då säger jag, ”sätt fart nu, Olle, jag vet ju att du kan, men du kan inte komma hit och vara lat på mina träningar... allvarligt. Du får några chanser till.” Och jag pratar med föräldrarna och så får han hajja. Och är det så att de [barnen] inte orkar, att de är lata, de får inte till kraften, då flyttar jag ner dem. Och så får de fortsätta där en stund. De blir inte utslagna, de flyttas ner bara. Men det kan kännas som en utslagning... tyvärr.

Att vara lat går inte, då bestraffas man – det är nog en rimlig tolkning av ovanstående citat. Och aversionen mot lathet återkommer flera gånger i intervjun med badmintontränaren. Han talar om att barn har olika utvecklingskurvor, och att det inte spelar någon roll hur

barn presterar tävlingsmässigt, så länge de försöker och tränar och vill är de välkomna. ”Lathet däremot”, säger han, ”det går aldrig. Då tar jag bort dem. Då flyttar jag dem till en annan grupp”. Ett sådant förhållningssätt kan ibland bli problematiskt, vilket han själv berättar om när vi talar om hur man kan hålla kvar ungdomar längre inom föreningsidrotten. Han har jobbat som ledare i 25 år, men anser att det allra svåraste är att få ungdomar att fortsätta. Han menar att ungdomar ledsnar av sig själva när de märker att andra går ifrån och blir bättre. Tränaren är medveten om att barn har olika tillväxtperioder och när en sådan period kommer då ”har de ju ingen energi, de blir långsamma tonåringar, får inte fötterna med sig, orkar ingenting, är sävliga och så... då måste jag flytta ner dem!” Det finns anledning att återkomma till det synsättet längre fram i rapporten.

Flera andra ledare talar i intervjuerna om vikten av att barnen är fokuserade och att de alltid gör sitt bästa. Ledarna framhåller att det förvisso är en rättighet för barn att få idrotta, men i samtalen blir det tydligt att när barnen väl är på träningen, då har de också en skyldighet att göra det de är där för, nämligen träna. Frida, en fotbollstränare som har hand om 10-åriga flickor, uttrycker sig så här:

Går de på dans, så är de där för att dansa! Går de på fotboll, så är de där för att spela fotboll! Vi brukar säga till våra tjejer: ”ni får göra vad ni vill när ni dricker vatten, det bryr vi oss inte om ... om ni ligger i en hög och brottas, men när vi blåser i pipan, då ska ni stå där och göra som vi säger (slår i bordet för att visa bestämdhet). Och ni får göra vad ni vill innan träningen och vad ni vill efter, men den timmen ni är där, då är det fotboll som gäller!” Så att ... ja, så tycker vi.

Så tycker de, tränarna alltså. Vad barnen tycker, framgår inte. Framgår gör dock att tjejerna får göra vad de vill innan och efter träningen men inte under träningen. Ledarens hållning är förståelig. Hon, i det här fallet, har hand om en stor grupp tioåringar och hennes uppgift (som hon ser det) är att träna dem i fotboll. Om det blir för mycket fniss och annat, så reagerar hon och de andra ledarna. Flick-

orna är där för att spela fotboll – inget annat. Hon talar om att ibland:

”är de ju ofokuserade, så otroligt ofokuserade och vi tycker att vi lägger ner tid dels på att lägga upp en träning, dels på att vara där... och då kan de ju inte hålla på och flamsa, de måste ju lyssna på vad vi säger.”

När Frida-fotbollstränare uttrycker sig på det viset, så handlar vikten av koncentration om att barnen ska vara fokuserade för ledarnas skull. Ledarna har ansträngt sig och lägger ner tid, oftast ideell sådan, på sitt uppdrag. Då måste de också få utdelning i form av uppmärksamma barn som betar sig så som ledarna vill och önskar. Överst på den önskelistan står inte sällan att barnen ska göra sitt bästa:

Vi är ganska hårda med våra tjejer; att det spelar ingen roll om vi förlorar, gör alla sitt bästa kan vi inte göra något mer.

Frågan om rättigheter och skyldigheter är komplex. Å ena sidan har barnen rätt att delta och tillhöra en förening, å andra sidan är det förknippat med skyldigheter att närvara. Julia-gymnastik menar:

Vi vill att de ska vara här på träningarna. Naturligtvis får de vara lediga när de behöver, när de ska iväg med familjen och så – i den åldern, men ju äldre de blir ju mer styrt blir det. Vi kan inte ha dem borta utan de måste ju finnas här, och det är ju träning minst fem dagar i veckan från det att dom är kanske sju år.

Att rättigheter och skyldigheter ofta hänger ihop märks genom att ledarna, när de ombeds besvara frågan om rättigheter ofta kommer in på barns skyldigheter och vice versa. De handlar till exempel om att barn är skyldiga att bete sig på ett visst sätt om de ska vara med, men också om att de har rätt att bli behandlade väl. Folke, som tränar ett fotbollslag bestående av speciellt utvalda nio- och tio-åriga pojkar, svarar så här på frågan om vilka skyldigheter idrottande barn har:

Man ska ju göra det man tycker är kul... men alltså kliver du in i ett lag som mitt då har du ju skyldighet att träna, och att vara i tid till träningen och du har rätt att bli väl omhän-

dertagen när du är här. Du har rätt att kräva att jag är väl förberedd, att jag vet vad vi ska göra... att jag har något att erbjuda dig när du kommer hit.

Som barn har du vissa skyldigheter, men du har också rätt att kräva något av din ledare. Att rättigheter och skyldigheter ofta är intimt förknippade var också tydligt i enkätsvaren. I nästa avsnitt redovisas hur de ledare som fyllde i enkäten svarade.

Drygt 20 procent av ledarna menade att idrottande barn inte har några skyldigheter (eller åtminstone inga som de kan komma på). Resterande andel gav med egna ord exempel på vad idrottande barns skyldigheter kan bestå av. Liksom i fallet med rättigheter är det ingen enhetlig svarsbild som tonar fram, utan exemplen är många och av olika karaktär. När ledarna själva ger exempel på skyldigheter kan det låta som följer:

”Passa tiden, vara tysta när andra pratar, räcka upp handen om de vill säga något, respektera ALLA i laget” (manlig fotbollstränare).

”Vara en god kamrat och engagerad i träningen” (manlig simtränare)

”Kämpa på träning och match” (manlig handbollstränare)

”Närvara på träningar och följa programmet” (kvinnlig baskettränare)

”Komma i tid, höra av sig om de inte kan komma, vara vänliga mot andra” (kvinnlig gymnastiktränare)

”Hålla tider, vara ordningssam, normala skolregler” (manlig brottnings-tränare)

De enskilt vanligaste skyldigheterna som anges är att komma i tid till träningen respektive att höra av sig om man inte kommer (cirka 25 svar vardera). Vikten av att följa överenskomna regler framhålls också. Och precis som en tränare uttrycker det i sista citatet ovan, så är det i mångt och mycket skolans regler som beskrivs som idrottande barns skyldigheter.

Nästan samtliga av de kategorier svar som identifierades på frågan som rörde barns rättigheter, går att återfinna som skyldigheter: Barn

har rätt att delta i idrott men av svaren framkommer att de också har skyldighet att träna, att komma i tid och att meddela frånvaro. Barn har rätt att bli väl bemötta, respekterade och sedda men de har också skyldighet att ha ett gott uppförande, respektera andra och vara en bra kompis. Barn har rätt att komma med synpunkter och att bli lyssnade på men de har också skyldighet att lyssna på andra, vara tysta när ledarna pratar och att följa instruktioner. Barn har rätt att utvecklas i idrott men de har också skyldighet att ha rätt inställning, vara fokuserade och göra sitt bästa.

En kategori svar som också gavs som dock bara handlar om skyldigheter är att barnen inte får bruka tobak, alkohol eller andra droger. Att barnen måste följa vissa säkerhetsregler, inte minst inom ridsport, gymnastik och motorsport, var också svar som förekom på den fråga som rörde idrottande barns skyldigheter.

I intervjuerna framkom även, ibland implicit och mellan raderna, ibland explicit och tydligt uttalat, hur idrottande barn (helst) ska bete sig och vad som förväntas av dem. Ibland är det en hårfin gräns mellan sådana förväntningar och eftersträvansvärda beteenden och aspekter som kan hänföras till barns skyldigheter. För att indirekt komma åt frågan om rättigheter och skyldigheter, ska därför ytterligare några frågor som ställdes till ledarna beröras.

Idrottande barn som väcker känslor

En av intervjufrågor löd: Har det hänt någon gång att du blivit arg eller frustrerad på ett barn under en träning, och i så fall, varför? Alla ledare kunde beskriva händelser då de kände sig arga eller irriterade. En kategori svar handlar om barn som är ofokuserade och inte lyssnar. Julia-gymnastiktränare svarar så här på frågan om vad som gör henne arg:

[...] Det har hänt att jag kört upp en gymnast på läktaren och sagt ”jag ödslar ingen mer tid på dig när du inte hör någonting av vad jag säger, ingenting vill du, jag undrar varför du är här överhuvudtaget idag. Så gå upp på läktaren och fundera på det!” Sådana tillfällen har det funnits...

Att barn inte gör sitt bästa utan har ”fel inställning” tar flera tränare upp som en källa till ilska. I nedanstående citat från Bosse-badinton förekommer båda ingredienserna; att de inte gör sitt bästa och att de unga inte lyssnar:

Finns det något på träningen som gör dig arg eller frustrerad?

Ja, lathet! Icke-engagemang, lathet och när de inte lyssnar! Om de vänder ryggen till och pysslar med annat när jag instruerar, det finns inte på kartan. [...] När de inte driver kroppen. Inte tar i på träningen. Då blir jag grinig. Riktigt förbannad... och fult beteende på plan... det lönar sig aldrig.

Förutom att spelarna inte anstränger sig tillräckligt, vilket gör honom ”förbannad” och ”grinig” tar han också upp ytterligare en aspekt, nämligen ”fult beteende på plan”. Att spelarna betar sig illa på plan är något som även andra tränare tar upp. Isak, en ishockey-tränare för pojkar i 16-17 års ålder, uppehåller sig enbart vid den frågan i sitt svar angående vad som gör honom frustrerad. Han säger: ”Om man har ett beteende som innebär svordomar och könsord och sånt. Då bänkar jag folk! Då spelar de inte mer.” Han accepterar heller inte ”negativt beteende” eller när ”jaget blir större än laget”, alltså när en spelare agerar egoistiskt och tycker att bara han gör en bra match så är läget ok även om laget förlorar. Barn som skriker i bålet eller börjar slåss på plan gör honom också arg.

Klas som är tränare i karate reagerar också på barn som betar sig illa mot andra och det är han mycket tydlig med att han inte accepterar:

Det är fullkomligt uteslutet att nån skulle dra något skämt i omklädningsrummet, till exempel att ”han fick värsta dampet”. Det är fullkomligt uteslutet att jag skulle köpa en sådan grej och låta det passera. Att man drar något skämt om handikappade eller homosexuella eller några andra. Det skulle jag aldrig låta passera! Dom gånger det har hänt då har det blivit personligt samtal hos mig här i soffan.

Kicki-konståkning påtalar också att hon blir riktigt arg när barn betar sig illa mot andra

barn, och det har hon erfarenhet av. Särskilt en pojke, som hon betecknar som ”lite långsam och en sån där tänkare som glömmer bort sig”, blev hårt åtgången av de andra barnen: ”Och det kan ju sätta spår. Det är helt oacceptabelt, så det fick vi ta med hela gruppen och med föräldrar också”, berättar tränaren. Hon säger även att hon blir frustrerad och arg på barn som är bortskämda och som blir ”jättesura när de inte klarar en övning och smäller taggarna i isen och är otrevliga mot oss tränare och ropar ’kan inte’ och så”. Hon menar att barn självklart har rätt att bli sura men de får inte låta det gå ut över någon annan.

Noteras ska också, att även andra dimensioner som inte har med barns beteende att göra förekommer bland ledarnas svar. Det kan då handla om att andra grupper stör träningen, vilket i gymnastik innebär en fara och att risken för olyckor ökar. Föräldrar som betar sig illa vid sidan av plan eller har synpunkter om hur träningen ska bedrivas eller som anser att det egna barnet borde ha fördelar, är också något som frustrerar ledare och som framkallar deras ilska.

Vad är det mer som väcker ledares känslor? I intervjuerna ställdes även frågan: Kan du ge exempel på när du blir glad och lycklig som tränare? Det kan alla ledare. Svaren handlar bland annat om att ledarna blir glada då barnen (eller föräldrarna) visar sin uppskattning, eller när barnen är artiga och positiva. Flera ledare talar också om glädjen i att bygga relationer; att de uppskattar att de genom idrotten får möjlighet att lära känna nya människor, både barn, andra ledare och även föräldrar (alla ställer inte till problem). Det svar som dominerar handlar dock främst om den glädje tränaren känner när barnen har utvecklats och lärt sig något nytt eller när träningen fungerar så som ledaren har tänkt. När Julia-gymnastik får frågan om det finns tillfällen som gör henne glad och lycklig svarar hon:

Ja, men oh ja! Det finns tusen sådana tillfällen! När barn som man vet har varit rädda för en övning... de har kämpat så länge och övervinner den... och jag ser deras ögon! Då går jag hem från träningen och är superlycklig! Det är de bästa stunderna.

Hon fortsätter och säger att visst kan det också vara roligt om det har gått bra på en tävling men allra bäst är det när barnen lyckas på träningen – inte med en lätt övning utan med en övning som de har ”kämpat och slitit med och där de framför allt har övervunnit sin egen rädsla”. Ett barn som klarar en övning som barnet tidigare visat stor respekt för uppskattar denna tränare mycket. Frida-fotboll är inne på samma linje. Hon ger exempel på en flicka, som tidigare inte visat framfötterna, men som plötsligt överraskar. Så här svarar Frida på frågan vad som gör henne glad:

Ja... det är väl när någon som inte kommit så långt plötsligt gör något så att man tänker ”wow – vad är det som hänt?!” På senaste träningen var det en tjej som inte kommit så långt, ganska stor och så där... och hon var den som sprang, och sprang, och sprang. Hon var först hela tiden. Klagade inte en enda gång, utan bara sprang och sprang och sprang och sprang! Det var jätteroligt!

Isak-ishockey talar också om glädjen i att se:

barn som nöter, nöter och nöter och rätt som det är så ser man på match att ”oj, det har hänt något!” Det är nog det största.

I ovanstående citat är det ganska uppenbart vad som värdesätts och hur ett idrottande barn (helst) ska vara. Som i fallet då ledarna ombads ge sin syn på barns skyldigheter handlar det om att de ska sköta sig, vara ihärdig, kämpa och inte ge upp och om att övervinna rädslor och andra svårigheter. Om de barn lyckas som tränarna inte väntar sig så mycket, då gläder de sig lite extra.

Vi ska nu lämna frågan om idrottande barns skyldigheter och istället fokusera på en av huvudprinciperna i konventionen – barnets rätt att få komma till tals, och att få sina åsikter beaktade i alla frågor som rör honom eller henne (med hänsyn tagen till ålder och mognad). I korthet handlar det alltså om att idrottande barn har rätt att få göra sin röst hörd, och att tränare och andra som leder barn ska lyssna på vad barnen vill. I nedanstående avsnitt redovisas hur de ledare som ingår i studien ser på den saken.

Idrottande barns rätt till delaktighet

”Att barnen får komma med synpunkter” – var ett vanligt exempel som ledare gav på frågan vilka rättigheter idrottande barn har. Vad kan det då vara som barn uppmuntras att ha åsikter om? I enkäten ställdes den direkta frågan: Är det något som rör barn och ungdomars idrottande som de är med och bestämmer över i ditt lag/din grupp? Närmare 40 procent av ledarna svarade att det inte fanns något, eller åtminstone inget som de kunde komma på, som barn fick vara med och bestämmer över. Resterande andel gav exempel på vad det kan vara som barn och ungdomar bestämmer över. Till skillnad mot tidigare redovisade svarsgrupper rörande idrottande barns rättigheter respektive skyldigheter, tonar en betydligt mer enhetlig bild fram denna gång. De exempel som gavs handlar i stort om tre områden: Barn kan ha ett visst inflytande över träningsinnehållet, till exempel kan de få föreslå (vissa) övningar eller lekar, eller vilken uppvärmning de ska göra. Barn kan också ha (ett visst) inflytande över säsongspaneringen i stort; hur ofta de ska träna och på vilka tider, och det kan även handla om att de är med och bestämmer målsättningen för säsongen. Barn kan också få vara med och komma överens om vilka regler som skulle gälla i gruppen. Att det ofta handlar om att barn har ett visst inflytande över träningen och aktiviteterna betonades av ledarna, exempelvis genom att barnen ibland mot slutet av en träning eller vid särskilda tillfällen får bestämma (eller ha önskemål om) vad som ska ske. En handfull ledare svarade att barnen var delaktiga i det mesta som rör deras idrott, och att de ständigt förde en dialog med barnen om vad de ansåg om olika saker.

I intervjuerna märktes det att ledarna generellt sett hade relativt svårt att svara på frågan om barns delaktighet. En del kom in på att barnen borde få bestämma över vilka idrotter de ska hålla på med, men att så inte alltid är fallet eftersom föräldrar ”tvingar på” barnen olika aktiviteter. När Bosse-badminton fick frågan om ungdomarna i klubben har något att säga till om, svarar han:

Jo, men det tycker jag. Åsikter lyssnas det alltid på tycker jag. Jag är relativt tuff och de vet att jag är ganska jobbig på det sättet. Riktigt

hård, tolererar ingen ... vad ska jag säga... tolererar ingen 'disrespect'. Alltså, de måste respektera det jag säger.

Bosse kommer nästan direkt in på sig själv och vikten av att de han tränar visar respekt, trots att frågan rörde ungdomar och om de har något att bestämma över. Han fortsätter dock med att säga att han inte alltid har rätt, "det har ingen", och att de gärna får komma med sina tankar om träningen och om vad de vill göra. Och det lyssnar han på, men eftersom han har gjort en planering och har en tanke med vad som ska ske, så är det inte säkert att deras förslag vinner gehör. De är också välkomna att förslå sina favoritövningar, "för ibland glömmar man bort att variera sig", men ungdomarna kan inte föreslå vad som helst:

Kom med era tankar och idéer, gör det. Men de kan ju inte komma med något slags fjanteri. Det ska vara kul men det ska också leda till utveckling. Det ska inte bara vara blaj, blaj. "Vi kan köra rundis [rundbadminton], om vi gör det på mitt sätt", säger jag. "Ja, okej då", säger de, "men det är inte lika roligt"...

Ungdomarna får föreslå övningar och tränaren lyssnar på deras tankar om träningsupplägg, men om deras åsikter också beaktas, om barnens röster vinner gehör, hänger på om det de vill göra också rimmar med tränarens tankar om vad som leder till utveckling. De kan förvisso göra något som ungdomarna tycker är kul – så länge som det utvecklar dem som badmintonspelare.

Karate-Klas menar att barn inte alls har och heller inte kan ha något inflytande över valet av övningar i hans idrott:

De kan inte komma fram och säga "kan vi inte göra det här och det här". Det funkar inte så i karate. För då skulle till slut massor med barn komma och fråga "kan vi inte göra det här, kan vi inte göra det här" [...] Jag är ingen jultomte som man kan komma och önska sig saker av. Det fungerar inte i praktiken.

Isak-ishockeytränare har ett annorlunda förhållningssätt än de två ovanstående ledarna. Han menar att de tonårspojkar han tränar som

är 16-17 år (och som han för övrigt konsekvent talar om som barn), har "väldigt mycket delaktighet". Han frågar dem mycket om hur de vill ha det, även om han också är tydlig med att det är hans om bestämmer i slutändan. Men hur de ska jobba med olika övningar, hur de ska spela, hur de ska agera på match – det samtalade de mycket om och han uppmuntrar barnen att komma med synpunkter och ta eget ansvar. Inte minst är han noga med att alla ska förstå och de ska våga fråga om de inte förstår. Han lägger stor vikt vid att "de är delaktiga, att de vågar ha synpunkter och att de synpunkterna tas in på ett allvarligt sätt också". En sak är han dock tydlig med att barnen inte har något inflytande över: laguttagningen.

Idrott för barnets bästa – men vilket barns bästa?

En teoretisk utgångspunkt för studien är att ledarnas handlande är betingade av ett dubbelt uppdrag; att tillgodose samhällets önskan och se till att alla får vara med och känner sig delaktiga respektive att tillgodose idrottens uppdrag som handlar om att försöka vinna och, kort sagt, om att spela med det bästa laget. Hur handskas ledarna med den problematiken och vilket barn är det som kommer i främsta rummet? I samtalen med ledarna är det uppenbart att de brottas med frågor som har att göra med vilka som ska få spela eller väljas ut till specifika lag, när det gäller lagsporter, och vilka barn som ska placeras i vilka grupper, när det gäller individuella idrotter. Ledarna löser den uppgiften på olika sätt, och de legitimerar också sina val på skilda sätt. I det följande redovisas några olika bakomliggande principer, eller rationaliter, som ledarna använder sig av, och som indirekt säger något om vad det innebär att utgå från barnets bästa – liksom vilket barn som tillhör de utvalda.

Barnet som tränar mest tillhör de utvalda

Hur går ledarna tillväga när de ska ta ut spelare till match från en stor träningsgrupp? Det är en grannliga uppgift, men ett vanligt sätt att lösa det hela på är att de som har tränat mest i regel också spelar då det är match. "Om man har 30 spelare", som en tränare uttrycker det, "och ska ta ut 14 till match och tre inte

har tränat på hela vecka, då är det klart att de inte blir uttagna”. Tränaren, Frida-fotboll i det här fallet, konstaterar dock att alla föräldrar inte köper den förklaringen utan ifrågasätter det hela: ”Ja, men mitt barn har varit sjuk”. Fridas kommentar till det är: ”Ja, men de andra då som tränat, ska de stå över för att han har varit sjuk?” Från hennes synvinkel är det träningsnärvaron som utgör grunden för laguttagningen, oavsett skäl och också, i det här fallet, oavsett färdighetsnivå: ”Tränar man då ska man spela match och då spelar det ingen roll var i utvecklingen man befinner sig”.

Att man ibland kan behöva avstå en träning finns det förståelse för, men då måste man också meddela varför man inte kommer: ”Men får vi inget sms, eller någon inte ringer, då spelar de inte match”. Tränaren berättar om ett fall då en flicka varit bortrest en vecka, vilket de visste om, men hon dök inte upp på träningen påföljande vecka heller. Då ställdes hon över, vilket gjorde en förälder förtvivlad. Frida-fotboll menar dock:

Hur ska vi veta var hon är? Vi ringer ju inte och kollar. Så då var hon ju inte med på matchen. Vi var ju tvungna att vara stenhårda för det har vi varit mot alla andra. Vi kände att vi kan inte backa här, bara för att en mamma ringer och gråter och säger: ”Förlåt, jag glömde”. ”Ja, men nästa gång kommer du inte att glömma”. Hade vi sagt okej... då hade hon säker glömt en gång till, men efter det har hon inte glömt en enda gång att meddela varför hon inte kommer på träningen... (skratrar till lite). Det finns giltig frånvaro, så att man får spela match ändå, men då måste vi veta anledningen.

De barn som måste ha ”giltig frånvaro” är nio eller tio år gamla. Frågan är varför det är så viktigt att de alltid tränar eller att de hör av sig om de inte kommer. Tidigare i intervjun talar ledaren om betydelsen av att vara rättvis då man tränar barn. Hon framhåller att det särskilt är något man behöver tänka på. När hon ombeds att ge något exempel på vad det innebär att vara rättvis, så kommer hon in på vikten av att låta barn som tränar mest också få spela mest. Hon ser det som ett tecken på rättvisa. Vilka andra sätt att legitimera

att vissa barn väljs ut framför andra ges av ledarna i studien?

Barnet med ”förutsättningar” tillhör de utvalda

Några av de ledare som intervjuats tränar barn som på ett eller annat sätt är utvalda. Att vara utvald innebär ofta bättre förutsättningar och att barnet får träna extra mycket. Det gäller till exempel den grupp som Kicki-konståkning ansvarar för. Frågan är på vilka grunder barnen togs ut. Så här svarar hon:

Vi har valt ut de här flickorna ur nybörjargruppen för de har kapacitet att bli...[bra]... det är lite som en elitgrupp. Vi har tittat på vilka förutsättningar de har kroppsligt, och vad de har för psyke, mentalt och så. Och sen har man valt att ta upp alla pojkar. För det tråkiga med konståkning är att det inte finns så mycket pojkar.

De barn som är särskilt utvalda är således flickor som uppfattades ha potential – och pojkar. Om deras potential sägs ingenting utan de valdes ut därför att de är i minoritet (inom konståkning). Barnen som nu tillhör Kickis grupp är sju eller åtta år, men det tycker hon är lite sent för den elitsatsning de nu påbörjat. I intervjun fick hon förtydliga den hållningen:

Är det sent med åtta år?

Ja, jag vet att många idrotter inte tycker att man ska satsa förrän efter tio. Men konståkning är så tufft så börjar man när man är fem är det kanon. Man behöver inte elitsatsa då, absolut inte...[...] Jag skulle själv säga att när man är sex år, då ska man helst börja träna sex dagar i veckan. Men det tycker många är tufft. Men åker man för att det är kul då behöver man absolut inte börja så tidigt. Då spelar det ingen roll.

Hon är dock noga med att betona att träningen bygger mycket på lek – ”jag tror inte alltid de förstår att de tränar” – och att barnen ska ha roligt när de åker. Inte minst pojkar, menar hon, vill att det ska vara mer på lek eftersom ”de vill busa mer” och enligt henne måste de också få göra det innan det blir för seriöst: Killar kan börja lite senare med det här seriösa. För de vill ofta leka mer än tjejerna. Upplever jag i alla fall.

Även Julia-gymnastik tränar en grupp barn som är speciellt utvalda. Hon anger liknande skäl som konståkningstränaren ovan, till varför just de barnen blivit uppmärksammade, men tar också upp vilka barn som inte passar att hålla på med den form av gymnastik hon tränar, dvs. artistisk gymnastik (AG). Barnen plockas ut när de är fem, men vilka tillhör inte de utvalda?

[...] Det är ju inte alla som är liksom lämpade för att hålla på med AG. För en del är ju... alltså är man lång och välväxt... från början, så vet man att det blir tekniskt svårt i förlängningen, när de blir äldre, att hålla på med det.

Att vara för lång är således inte bra och heller inte att vara välväxt. Vad är det då mer som kan ställa till problem när det gäller hur ett barn ser ut enligt Julia-gymnastik:

Om man till exempel har väldigt översträckta armar. Om du från början har defekter på kroppen, ur ett gymnastiskt perspektiv. Då kan det bli skador. De gör illa sig och det kommer inte att fungera att träna så hårt. [...] Är man också väldigt stor, väldigt tung, från början så kan man ju se att det kommer att bli jättesvårt, att gå runt i volterna. Och det ger också slitage på kroppen. Så det är väl mer ur det perspektivet som vi försöker lägga fram det, vi försöker förklara det. Men det är ju inte alltid som alla förstår, varken tränare, föräldrar eller gymnasterna själva ... att det här blir tufft.

Tränaren Julia ser framåt. Ett barn som inte har ”rätt” fysik för hennes idrott; där hon ”vet” att det inte kommer att fungera att få till tekniken när den dagen kommer, det barnet får heller inte chansen vid fem års ålder. Det innebär inte att ett sådant barn inte får vara med. De som vill ha kul får också delta:

Om man vill hålla på för att det är kul, ha lattjo lajban, då finns det grupper för dom. Men dom som man ser har fantastisk förmåga, är helt orädda och verkligen vill, de erbjuder vi att prova på i vår grupp.

De som vill ha kul får hålla till i en grupp och de som verkligen vill – de placeras i en

(bättre) grupp. I mångt och mycket verkar det handla om att de barn som hamnar i främsta rummet, är de barn som (tränaren uppfattar) har en särskild vilja. I nästa avsnitt ska den aspekten beröras närmare.

Barnet som vill mest tillhör de utvalda

Folke-fotboll tränar alltså speciellt utvalda 10-åriga pojkar som spelar i ett av föreningens bästa lag för sin åldersgrupp. När han fick frågan varför barnen valdes ut så tidigt, svarade han att han är väl medveten om att de inte går att förutse vilka som blir elitspelare en dag. Det är inte motivet till att pojkarna plockas ut, utan:

Anledningen till att mitt lag finns är att det finns killar som vill så väldigt mycket [...] De killarna som är här, de är här därför att de vill spela fotboll. Jättemycket!

Av svaret att döma, kan man få uppfattningen att de pojkar som är utvalda har fått frågan om de vill träna och spela extra mycket fotboll. Så har dock inte selekteringen gått till. Istället har de tagit ut på basis av hur de presterar fotbollsmässigt på några speciellt anordnade träningar. Ändå hävdar denna ledare att hans spelare vill mer än andra barn. Han har erfarenhet av ett breddlag som han tränat tidigare och menar att många av de barnen spelade för att ”fotboll är en social grej”. Han betonar att ”det sociala ju är viktigt”, men säger samtidigt att grabbarna i hans lag, ”är här för att de vill spela fotboll – bara!” Att hans förening väljer ut barn redan vid sju års ålder till speciella lag, motiverar han således med att de barn som väljs har en större vilja än andra barn. Urvalet sker med andra ord för (vissa) barns egen skull. Noteras ska dock att när frågan om det tidiga urvalet diskuterades senare i intervjun, så motive- rade han selekteringen dels med att ”spelarna annars gå till andra klubbar”, så hans förening gör bara det som en massa andra storklubbar också gör, dels med att barnens föräldrar efterfrågar det. Hans klubb erbjuder bara det som så hett efterfrågas. Enligt ledaren görs urvalet således både i barnets, föreningens och föräldrarnas intresse.

Även en annan fotbollstränare, Frida, motive-
rar sitt handlande med att det är för barnens
skull – åtminstone för de barns skull som
verkligen vill spela fotboll (till skillnad från en
del andra). Frida-fotbollstränare är klar över
vad som ska gälla:

Så här har vi också sagt till tjejerna
”nu börjar ni bli så stora, att om ni
kommer hit och flamsar och gör
en massa annat, då blir det också
mindre speltid. Ju mer engagerad
man är på träningarna, desto mer
speltid blir det”. Nu är de i alla fall
tio år ... ja, de fyller det, så nu är det
slut på lekskolan (skrattar till lite).
Nä, det ska ju vara roligt också ...
men vi kan ju inte lägga tid på en
lekskola ... nu måste vi ta hand om
de som verkligen brinner för det, de
som vill spela fotboll.

En tolkning av ovanstående utsaga är att de
barn vars behov tillgodoses i störst utsträck-
ning återigen är de som visar den rätta viljan
och som har en inställning som ledarna menar
är ”den rätta”. Att ledarna ser till de barns
bästa som går in för idrotten ifråga och ”brin-
ner” för det de gör, är ett återkommande tema
i intervjuerna.

I nästa exempel vänds blicken mot karate som
enligt Klas, den tränare som intervjuades, mer
handlar om att anamma en filosofi än att tävla.
Om barn vill kan de dock få delta i tävlingar,
och redan vid 12 års ålder tas de bästa ut till ett
nationslag (det är så det benämns, inte landslag,
vilket tränaren är noga med att påpeka). Klas
har varit med vid några uttagningstester och
han beskriver dem som ”tuffa, mycket tuffa”.
De är så hårda att en 13-åring lutades sig mot ett
träd och kräktes efter löptestet i slalombacken.
Klas är kritisk till detta och menar att det var
att gå för långt av den tränare som ansvarade
för testet. Men vad var det egentligen som testet
skulle ge svar på? Klas berättar:

Testet används inte för att kolla kon-
dition utan hur gärna man vill klara
av detta. Hur gärna vill man åka
och vara med. Det är lika mycket ett
mentalt test som ett fysiskt test.

Återigen är det barnets vilja som räknas och
som bedöms, och den rätta viljan visar barnet,

i det här fallet, genom att ta ut sig till brist-
ningsgränsen.

Slutligen ska vi återvända till Bosse-badmin-
tontränare, som tidigare citerats, och som
degraderar spelare som inte visar tillräcklig
vilja. Varför använder han den metoden? Så
här förklarar han det för den flickan eller
pojken som ska flytta ner en grupp:

Jag gör så här för jag känner att
du är i en tillväxtperiod nu, du är
en långsam och trött tonåring. Det
kanske tar dig sex månader att
komma över det, och visar du vilja
då igen så är du tillbaka i gruppen.
Då är det inga problem. Men jag kan
ju inte ha kvar dig i gruppen och
förstöra för sju andra... det går ju
inte... för då ledsnar de.

Hans motiv till att inte ha kvar barnet i grup-
pen är att det annars ger fel signaler till de
andra. I det här fallet får man tolka det som
att andra barn då skulle kunna tro att man kan
tillhöra en bra grupp utan att kämpa, göra sitt
bästa och visa vilja. Det vill han inte riskera,
även om han säger att han vet att den här tjejen
eller killen är tillbaka igen ganska snart, men
vad som signaleras till andra är uppenbarligen
viktigare. Tränaren gör naturligtvis det han
tycker är rätt och riktigt, men att det är vissa
barns bästa han prioriterar står klart. Om det
nu är barns bästa han har för ögonen, och inte
idrottens bästa eller kanske hans eget hans
bästa? Den frågan och flera andra, har det nu
blivit dags att diskutera i rapportens sista del.

Sammanfattande diskussion

Syftet med studien var att undersöka idrotts-
ledares syn på idrottande barns rättigheter,
med särskilt fokus på barnets rätt till delaktig-
het och på att komma i främsta rummet. De
centrala frågeställningarna kretsade kring
ledarnas syn på idrottande barns rättigheter
och skyldigheter, uppfattningen om vad barn
kan vara delaktiga i och bestämma över samt
vad det innebär att utgå från barnets bästa,
och vilket barns bästa som avses. En kort
sammanfattning ger vid handen att många
ledare är ovana att tänka i termer av och att
tala om idrottande barns rättigheter. Flera
ledare menar att frågan om barns rättigheter

sällan berörs inom idrotten, vilket dock inte är detsamma som att barns rättigheter inte tillgodoses i den praktiska idrottsverksamheten. När ledarna ombeds ge exempel på vad rättigheterna kan bestå av, tonar inte någon enhetlig bild fram. Det kan både bero på att det finns många rättigheter att framhålla, och att det inte finns samsyn bland ledarna av vad idrottande barns rättigheter kan bestå av.

Att beskriva idrottande barns skyldigheter, verkar för ledarna te sig något lättare. Barn måste komma i tid till träningen, ha med sig rätt utrustning, vara tysta och lyssna när ledaren talar, följa instruktioner och, inte minst, vara fokuserade på uppgiften och göra sitt bästa.

Ledarnas syn på barns medbestämmande handlar främst om att barnen kan ha (ett visst) inflytande över vilka övningar som ska ske på träningen eller hur uppvärmningen ska gå till. Barn kan också få ge synpunkter på träningsupplägg och på lagets eller det individuella barnets målsättning. Om barnets synpunkter också beaktas, verkar dock bero på om de rimmar med ledarnas tankar och idéer.

Hur ska dessa resultat tolkas? Ledarna framstår, som grupp betraktat, som mycket engagerade och intresserade. De tar sitt uppdrag på stort allvar. De befinner sig dock i ett sammanhang där vissa saker förväntas och där deras handlingsutrymme är begränsat. En sådan förväntan består i att ta hand om alla som vill idrotta och att låta dem vara delaktiga (föreningsfostran) samt att också försöka utveckla barnen till att bli så bra idrottsutövare som möjligt (tävlingsfostran). Dessa båda uppdrag behöver inte stå i motsats till varandra, men de är inte självklart i harmoni (Peterson, 2009). Peterson menar också att en optimal verksamhet för barn och unga är den där fokus ligger på förenings- och tävlingsfostran i ungefär lika hög grad. Ett skäl till att idrottande barns rättigheter och skyldigheter framstår som två sidor av samma mynt, skulle kunna hänföras till idrottsledares dubbla uppdrag. Barnen har rätt att vara med, känna delaktighet och må bra (föreningsfostran), men de har också en skyldighet att träna så att de utvecklar sina färdigheter och att ha rätt inställning (tävlingsfostran). Min tolkning av resultaten

är att tävlingsfostran verkar vara det dominerande uppdraget får många ledare, och att det får konsekvenser för hur de ser på barns rättigheter och på barns möjlighet att få komma till tals och att få sina åsikter beaktade.

Barnkonventionen – ett stöd!

Att barnkonventionen ska vara en utgångspunkt om föreningen ska få statligt stöd, känner få ledare till, och få kan ge förslag på vad det kan innebära att utgå från barnkonventionen när idrott för barn ska utformas. Skulle barnkonventionen, om den var mer känd och bearbetad bland ledarna, kunna vara ett stöd då de balanserar mellan att låta alla vara med och att utveckla vinnare?

Gunnar Elvin, som arbetar på Barnombudsmannen och som har erfarenhet som idrottsledare, är övertygad om att barnkonventionen är ett användbart redskap. I antologin *Idrott för barnets bästa* beskriver Elvin barnkonventionen som möjligheternas dokument. Han menar och konventionen inte ska ses som en samling regler utan som ett förhållningssätt. För att vara säker på att man som idrottsledare har ett förhållningssätt där barnets bästa är i fokus, finns det ett par enkla kontrollfrågor som man som ledare kan ställa sig – Varför finns vi som förening och vem är verksamheten till för? Om man som förening eller enskild ledare på allvar reflekterar över de frågorna, är det svårt att komma fram till något annat svar än att vi finns till för utövaren och verksamheten är till för utövaren – för barnet i det här fallet. Frågan vem verksamheten är till för, kan också fungera som analysredskap när jag nu ska fortsätta att diskutera rapportens resultat.

Rättigheten (eller skyldigheten) att utvecklas

En rättighet som uttrycks i barnkonventionen och som tillhör de fyra huvudprinciperna är rätten till liv och utveckling (artikel 6). Av ledarnas beskrivningar att döma, handlar det inte bara om barnets rätt till utveckling. Resultaten kan också tolkas som att barnen även har en skyldighet att utvecklas. Så länge barnet försöker, gör sitt bästa, driver sin kropp och visar den rätta vilja – och på likande sätt betar sig enligt den norm som så småningom

förväntas leda till idrottslig utveckling – är ledarna nöjda. Utvecklas barnet inte längre uppfattas det som naturligt att man inte tycker att det är kul eller att man slutar. Visserligen behöver man inte sluta. En ledare uttryckte det: ”Och om man inte längre utvecklas som spelare, då finns det så mycket annat man kan göra i klubben; vara domare till exempel”. Att ändå fortsätta som utövare verkar dock inte vara ett alternativ. Det är ett exempel på att tävlingsfostran – uppdraget att utveckla barn till bättre och bättre idrottare – ofta står i förgrunden. För vem är då verksamheten till för? Om tävlingsfostran betonas, blir idrotten främst till för de barn som blir bättre och utvecklas eller för de barn som av ledarna anses ha förutsättningar att bli bra. Lite krasst kan man säga att verksamheten främst riktas mot de barn som uppfattas som utvecklingsbara och lovande.

En bärande idé i barnkonventionen är att barn- domen är viktig i sig själv. Med det menas att barndomen inte ska ses som en förberedelsefas för det som komma skall – som en period som främst är till för att på bästa sätt förbereda barnet för det verkliga (vuxen)livet. Alla barn har rätt till en god barndom här och nu, oavsett vad den leder till. På motsvarande sätt skulle man kunna tänka om utformningen av barns idrott. Alla barn har rätt till en god idrott, oavsett om den leder till att barn utvecklas till elitidrottare eller inte utvecklas alls. Undertexten i intervjuerna talar dock ett annat språk. Idrott, även för barn och ungdomar, är i hög grad präglad av en utvecklingstanke; om att hela tiden bli bättre och om att prestera. Att idrott har ett värde här och nu, ett så kallat egenvärde, syns sällan i ledarnas berättelser. Istället är ledarna upptagna med att utveckla barnen för det som komma skall, eller med att välja ut barn som har förutsättningar för det som komma skall. Ett sådant synsätt kan begränsa barns möjligheter att få idrotta med det de önskar, eftersom ledare ”vet” att barnet i framtiden inte kommer att kunna hänga med. Idrott framstår i det ljuset som en mycket prestationsorienterad sysselsättning. Inte för att barnen alltid förväntas vinna eller utmärka sig på tävlingar och matcher och göra resultat, den aspekten tonas snarare ner av ledarna. Den prestation som istället eftersträvas är barnets

individuella utveckling, och att han eller hon beter sig på ett sätt som förväntas leda till en förbättring. Att hela tiden göra sitt bästa är den prestation som står i fokus. Om barn inte gör det, det vill säga inte tränar tillräckligt, är trötta och ”lata” på träningar, och inte visar att de vill bli bättre – då får de räkna med att stå över matcher eller flyttas ner i sämre grupper.

Den ”rätta” viljan syns

Om vi återigen ställer oss frågan vem verksamheten är till för, så kan man konstatera att det är barnet med den rätta viljan som ofta framhålls och hamnar i förgrunden i ledarnas berättelse. Det är barnet som är fokuserat och som är där för att träna (inte för att prata eller skoja) som ledarna värnar mest om. Ett sådant förhållningssätt framstår som helt rimligt om det är tävlingsfostran som är ledarens främsta uppdrag.

En intressant aspekt att begrunda är att ledarna ofta uttalar sig tvärsäkert om vad barnen vill – utan att ha frågat barnen – och att denna vilja används för att legitimera vilka barn som har mer rätt till idrott än andra. Vad jag menar är att ledarna ofta påtalar att det finns barn som vill hålla på för att det är kul – och så finns det barn som verkligen vill. De barn som ledarna menar vill hålla på för att det är kul räknas inte riktigt. De har visserligen rätt att delta men de har ingen rätt till extra träningspass eller till de mest kvalificerade tränarna. Vad de som verkligen vill egentligen vill uttalas sällan, men mellan raderna kan man läsa att det handlar om att de barnen vill bli riktigt bra – de vill satsa! Ledarna har förvisso sällan frågat barnen om det är så, men de ser att det är så. En sådan vilja tror sig nämligen ledare kunna upptäcka när de tittar på barn som idrottar.

Alla får spela – om de tränar

Vad är det mer som värdesätts och som gör att man får delta (mer än andra)? Att vara ett barn som tränar mycket och som inte uteblir (utan giltig frånvaro) premieras. Alla barn har rätt att delta i idrott – det är ledarna överens om – men när de väl är med i idrotten, då har barnen även skyldigheter. För att få delta på

matcher och vid tävlingar, så måste man också träna. På så sätt framstår rätten att vara med som en villkorad rättighet. Skyldigheten att träna föregår rätten att spela. Ett sådant förhållningssätt är förståeligt. Ledaren tar sitt uppdrag på stort allvar. Han eller hon lägger ner mycket tid och förväntar sig att barnen ska göra detsamma. Ledaren behöver också en princip för vilka som ska spela matcher när barnen är för många, men hur rimmar den principen med ett barnrättsperspektiv?

Vad som är barnets bästa kan alltid diskuteras – och måste så göras i varje enskilt fall. Att barn tidigt lär sig att ta ansvar och att höra av sig när de inte kommer, kan naturligtvis vara bra. Frågan är från vilken ålder man kan – och ska – kräva den typen av engagemang. Frågan är också i vilken utsträckning barnet själv rör över sina möjligheter att alltid träna eller alltid höra av sig. Från ett barnrättsperspektiv ter sig därför en på förhand uppgjord turordning för vilka som ska spela vilka matcher som mer rimlig. Då behöver några dagars sjukdom eller en förälders glömska inte äventyra barnets rätt att få spela en fotbollsmatch. Kanske är en sådan ordning också i längden mer rättvis – om det är rättvisa som eftersträvas.

Barns skyldigheter handlar dock inte bara om att visa den rätta viljan och om att träna flitigt, det handlar också om att respektera andra väl. Där råder inga motstridiga uppfattningar bland ledarna. De reagerar starkt om någon betar sig illa mot någon annan eller betar sig på ett sätt som kan upplevas som kränkande. Alla har rätt att bli bemötta väl, och att trivas och må bra. Kanske är det utifrån den aspekten man kan förstå ledarnas agerande även när det gäller vilka barn som tillhör de utvalda. Att några barn väljs ut till förmån för andra sker i all välmening. Alla barn vill inte idrotta lika mycket menar ledarna – och det underliggande resonemanget är att de heller inte ska behöva göra det. De barnen, de som benämns 'de som bara vill ha kul', ska också ha möjlighet att delta. Att de inte får samma resurser som andra kan snarare ses som en god gärning. Alla har inte samma förutsättningar, inte samma vilja eller engagemang – så varför pressa dem?

Delaktighet – en absolut rätt

Avslutningsvis ska frågan om barns delaktighet diskuteras. En tolkning av ledarnas synsätt är att barn visserligen har rätt att uttrycka sina åsikter, komma med idéer och ställa frågor, åtminstone i vissa fall – men om synpunkterna också beaktas, om barnen har någon reell rätt att påverka, hänger i mångt och mycket på om barnens förslag ligger i linje med tränarens önskemål. Enligt barnkonventionen är emellertid rätten för barn att få komma till tals och att få sina åsikter beaktade av vuxna en absolut rätt. Det innebär att det inte är vad vuxna tycker är viktigt, relevant, rätt eller intressant som ska vara styrande för i vilken mån barns åsikter beaktas. Att det är ledaren som har makten över barnets idrottande är tydligt i många utsagor. Ledaren är den som vet vad som är bäst för barnen, men bäst i vilken bemärkelse? Oftast handlar det om hur barnen ska träna för att utvecklas optimalt. Även i detta fall, kan ledarnas synsätt förstås mot bakgrund av att det är tävlingsfostran som ledaren ser som sitt primära uppdrag. Hur kan det komma sig?

Skälet är förstås att barn- och ungdomsidrotten i mångt och mycket är präglad av en tävlingslogik. Barn, även små barn, spelar matcher, deltar i serier, turneringar och tävlingar där utfallet sällan är oviktigt. Att tävla och mäta sig med andra är förvisso spännande och något som många barn tycker om, men att verka i en sådan prestationsorienterad kultur innebär speciella krav och villkor för ledarna. De behöver därför utbildning, stöd och vägledning för att på bästa sätt kunna handskas med sin kanske viktigaste uppgift – att utforma en idrott där alla barns rättigheter på ett självklart sätt tillgodoses!

Litteraturlista

- Bauman, Z (1997) *Postmodernity and its Discontents*, Cambridge: Polity press.
- Brackenridge, C. (2006) *Women and children first: Child abuse and child protection in sport*, in MacArdle, D. & Giulianotti, R (Eds.) *Sport, Civil Liberties and Human Rights*, London: Routledge.
- Börjesson, M & von Essen, J. (2007) *Det sociala ledarskapet*, Riksidrottsförbundet: FoU-rapport 2007:3.
- Carlsson, B. & Fransson, K. (2005) "Barn och idrott i ljuset av FN:s barnkonvention", *Svensk idrottsforskning*, 3, 2005, sid. 72–74.
- Centrum för idrottsforskning (2011) *För barnets bästa: en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*, Stockholm: Centrum för idrottsforskning, 2011:2.
- David, P. (2005) *Human rights in youth sport: A critical review of children's rights in competitive sports*. London and New York: Routledge.
- Dencik, L. (1995): *Välfärdens barn eller barns välfärd? Om till-syn, hän-syn, och fel-syn, i Seendet och seendets villkor*, Dahlgren, L. & Hultqvist, K., Stockholm: HLS Förlag.
- Donnelly, P. & Petherick, L. *Workers' Play-time? Child Labour at the Extremes of the Sporting Spectrum*. *Sport in society*, Vol. 7 (3), 2004, sid. 301–321.
- Donnelly, P. *Sport and human rights*, *Sport in Society*, Vol. 11 (4), 2008, sid. 381–394.
- Eliasson, I. (2009) *I skilda idrottsvärldar: Barn, ledare och föräldrar i flick- och pojkfotboll*, Umeå universitet: Pedagogiska institutionen.
- Elvin, G. (2011) *Möjligheternas dokument, i För barnets bästa: en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*, Stockholm: Centrum för idrottsforskning, 2011:2.
- Fransson, K. & Carlsson, B. "Youth Sports, Official Sports Policy, and Children's Rights in Society", publicerad på idottsforum.org (2005-11-30).
- Engström, L-M, Norberg, J.R. & Åkesson, J. (2007), *Idrotten vill. En utvärdering av barn och ungdomsidrotten*, FoU-rapport 2007:1, Stockholm: Riksidrottsförbundet
- Fundberg, J. (2003) *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskulinitet*, Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Förenta Nationerna (1989) *FN:s konvention om barnets rättigheter*, UNICEF, Sverige.
- Gerrevall, P., Carlsson, S. & Nilsson, Y. (2006) *Lärande och erfarenhetens värde – En studie av ledare inom barn- och ungdomsidrott*, Riksidrottsförbundet: FoU-rapport 2006:1.
- Giddens A. (1990) *The consequences of Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- Grenfell, C.C & Rinehart, R.E. (2003) *Skating on thin ice. Human rights in youth figure skating*, *International review for the sociology of sports*, 38, (1), 79-97.
- Hargreaves, A. (2000) *Changing teachers, changing times. Teachers' work and culture in the postmodern age*, 4th ed, London and New York: Continuum.
- Herrting, K. (2007) *Den sköra föreningen mellan tävling och medmännisklighet. Om ledarskap och lärprocesser i barnfotboll*, Luleå: Luleå tekniska högskola: Institutionen för pedagogik och lärande.
- Hong, F. (2006) *Innocence lost: Child Athletes in China*, i MacArdle, D. & Giulianotti, R (Eds.) *Sport, Civil Liberties and Human Rights*, London: Routledge.
- Lindgren, E-C. & Hinic, H. (2005) "Toppningsstudien" *En kvalitativ analys av barn och ledares uppfattning av hur lag konstitueras inom barnidrott*, RF: FoU-rapport 2005:4.
- Patton, M Q. (2002). *Qualitative Research &*

Evaluative methods, 3rd ed., USA: Sage.
Peterson, T. (2007) Förenings- och tävlingsfostran, Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Peterson, T. (2011) Talangutveckling eller talangavveckling? Stockholm: SISU Idrottsböcker.

Redelius, K. (2002) Ledarna och barnidrotten: Idrottsledarnas syn på idrott, barn och fostran. Stockholm, HLS Förlag.

Redelius, K., Auberger, G. & Bürger Bäckström, C. (2004) Ung ledare sökes: En studie av Riksidrottsförbundets satsning på unga ledare, Stockholm: SISU Idrottsutbildarna.

Redelius, K. & Thedin Jakobsson, B. (2007) Idrottsledare som dörröppnare Handslaget, ledarskap och känslan av sammanhang. RF; Handslagsrapport: 2007:19.

Redelius, K. (2011) Idrottens barn – fria från kränkningar? En internationell utblick om idrott och FN:s barnkonvention, i För barnets bästa: en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv, Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Regeringens proposition 2008/09:126, Statens stöd till idrotten, Stockholm: Regeringen, 2008.

Riksidrottsförbundet (1995; 2009) Idrotten vill, Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Sandin, B. & Halldén, G. (2003) Barnets bästa: en antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering, Brutus Östlings bokförlag: Symposion.

SOU 2008:59, Föreningsfostran och tävlingsfostran. En utvärdering av statens stöd till idrotten. Betänkande av Idrottsstödsutredningen.

Säljö, R. (2003) Lärande i praktiken: ett socio-kulturellt perspektiv, Stockholm: Prisma.

Trondman, M. (2005) Unga och föreningsidrotten. En studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv. Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:9.

RIKSIDROTTSFÖRBUNDET

Idrottens Hus, 114 73 Stockholm • Tel: 08-699 60 00 • Fax: 08-699 62 00
E-post: riksidrottsforbundet@rf.se • Hemsida: www.rf.se